

Høring om rapport om etterkontroll av Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker.

Norsk Forening for Etterforskning og Sikkerhet (NFES) viser til Justis- og beredskapsdepartementets høringsbrev av 22.10. 2012, og takker for muligheten til å komme med foreningens synspunkter og vurderinger til deler av arbeidsgruppens rapport.

Justis- og beredskapsdepartementet nedsatte en arbeidsgruppe under ledelse av professor dr. juris Ulf Stridbeck hvor målet har vært å undersøke om opprettelsen av Gjenopptakelseskommisjonen den 1. januar 2004 har hatt de virkninger som departementet ønsket å oppnå, herunder om ordningen vekker tillit og om kommisjonens arbeid har bidratt til å avdekke forhold som kan tale for gjenåpning.

I GENERELT

Norsk forening for etterforskning og sikkerhet (NFES) består av ca. 40 personer/firma som driver ervervsvirksomhet innen bl.a. utredning (etterforskning) og rådgivende sikkerhet. Medlemmene er i all hovedsak tidligere polititjenestemenn-/kvinner med betydelig erfaring i bl.a. etterforskningsledelse og operativ taktisk og teknisk etterforskning – herunder kriminalteknikk, avhør, operativ kriminalanalyse, dataetterforskning, m.m. Våre medlemmer er knyttet til et stort nasjonalt og internasjonalt nettverk av ekspertise, bl.a. kriminaltekniske laboratorier, institutt for DNA-analyser, rettsmedisinere, m.fl.

Flere av medlemmene har stor etterspørsel i de såkalte «gjenopptakelsessaker» og besitter betydelig erfaring også på dette området, og dermed innsikt i gjenopptakelseskommisjonens arbeid og funksjon. NEFS har hatt samtaler med arbeidsgruppen i forbindelse med deres arbeid i etterkontroll av kommisjonen, og kommet med innspill basert på erfaringer fra NFES' medlemmer.

NFES' generelle inntrykk er at kommisjonen i prinsippet fungerer etter intensjonene. Dog er det åpenbart behov for endringer/forbedringer, og NFES er i så måte langt på veg enige i arbeidsgruppens vurderinger og forslag til endringer/forbedringer. Dette gjelder særlig det som berører kommisjonens egen utredning/etterforskning, og sekretariatets sammensetning og rekruttering. Jfr. våre anførsler nedenfor.

II VURDERING AV KOMMISSJONENS ORDNING

2.1 Kommisjonens saksbehandling

2.1.1 Arbeidsmetoder og rutiner

Under arbeidsgruppens rapport – punkt 3.2.2 er kommisjonens arbeidsmetoder og rutiner opplistet. NFES har for så vidt ingen kommentarer til prosessens hovedlinjer, men reiser noen spørsmål omkring de såkalte «domfeltsamtalene».

I henhold til arbeidsgruppens undersøkelse synes disse å være en sammenblanding av ulike og/eller uklare roller, og at kommisjonens utredere har noe ulike oppfatninger av formålet. Noen legger angivelig opp til å innta rollen som «advokat» med vekt på veiledningsplikten i henhold til strpl. § 397, mens andre synes å vektlegge innhenting av informasjon – bl.a. med en mer konfronterende linje – formentlig med henblikk på avklaringer i tilknytning til selve spørsmålet om gjenåpning.

NFES reagerer på tidligere kommisjonsleders beskrivelse av å innta rollen som en uavhengig part som kan forklare domfelte hvorfor dommen ikke er uriktig, og på den måten bidra til å *realitetsorientere* vedkommende slik at han/hun skal kunne klare «å leve med dommen». NFES anser dette som uheldig. I henhold til kommisjonens interne rutiner, foretas domfeltsamtalene i «initialfasen» - og eventuell videre utredning baseres nettopp på disse samtalene, samt forutgående gjennomgang av sakens dokumenter. En slik tilnærming etterlater inntrykk at en har dannet seg en oppfatning om dommens riktighet på bakgrunn av sakens dokumenter – allerede før sakene er nærmere utredet. Dette er ikke særlig tillitsvekkende, og kan lett oppfattes som forutinntatthet. For øvrig er det åpenbart ikke korrekt av kommisjonens utredere å ta stilling til spørsmålet om skyld/uskyld. Deres oppgave er derimot å vurdere hvorvidt det – eventuelt gjennom egen utredning - kan finnes rettslig grunnlag for gjenåpning av sakene i henhold til strpl. kap. 27 – hvilket er en helt annen tilnærming.

Etter NFES' oppfatning bør kommisjonen under «domfeltsamtalene» klart skille mellom hva som er veiledning – og hva som er informasjonsinnhenting.

Hva gjelder *veiledningsplikten* bør sekretariatet ha samordnede rutiner og lik forståelse av formålet, samt finne en god og trygg «plattform» der veiledning kan skje.

Likeledes må sekretariatet sørge for at domfelte får en god og saklig orientering som er egnet til å bygge tillit til hele «gjenopptakelsesinstituttet» - herunder kommisjonens virke og deres evne til objektiv og profesjonell håndtering.

Når det gjelder *informasjonsinnhenting* fra domfelte, så mener NFES at dette bør foregå som et avhør – og i en annen «setting» enn slik «domfeltsamtalene» beskrives. Domfelte selv er ofte er den aller viktigste kilden til informasjon i forhold til både eventuelle videre utredningsskritt, så vel som til selve vurderingen av gjenåpningsspørsmålet. Domfelte er gjerne den som vet best hva som påberopes som uriktig i dommen. Et grundig og detaljert avhør om faktum opp mot «lovens mål» er som regel nødvendig. Herunder må det legges inn kontrollspørsmål både i forhold til det som påberopes, men ikke minst i forhold til de bevis, omstendigheter, m.v. som retten har lagt til grunn for den fellende dommen. Dette nødvendiggjør selvsagt at utrederne på forhånd foretar en grundig gjennomgang og analyse av dommen – eventuelt sakens politidokumenter - for å identifisere sakens bevistema.

Slike avhør vil som regel gi et meget godt grunnlag både til å avdekke om begjæringen er et forsøk fra domfelte – på uriktig grunnlag å bli frifunnet (hvilket åpenbart forekommer fra tid til annen) - så vel å finne holdepunkter som kan føre til en gjenåpning. Dette vil være effektiviserende, og gi et godt grunnlag for riktige avgjørelser.

NFES er skeptiske til at informasjonsinnhenting fra domfelte/avhør gjennomføres av juridiske utredere uten politifaglig bakgrunn, eller bistand fra personell med slik kompetanse. Dette er utfordrende avhør som kreves gode kunnskaper og erfaring, så vel som god innsikt i avhørsmetoder – hvor det ikke bare vil være nødvendig å stille kontrollspørsmål – men etter omstendighetene også konfronterende spørsmål. (Jfr. nærmere om dette nedenfor.)

2.1.2 Kommisjonens selvstendige utredningsplikt

Hva gjelder kommisjonens utredningsplikt, viser NFES til arbeidsgruppens undersøkelser og vurderinger. Jfr. rapporten under punkt 3.2.4.2 på side 69 og følgende.

NFES støtter arbeidsgruppen i at loven må forstås slik at kommisjonen har en utvidet, selvstendig utredningsplikt. En støtter også oppfatningen av at utredningen generelt sett synes å være undervurdert. Jfr. bl.a. det som er fremkommer ovenfor vedrørende «domfeltsamtaler»/avhør av domfelte.

Denne oppfatning støttes også av NFES' erfaringer. Gjennom arbeid i enkeltsaker har flere av medlemmene i NFES inngående kjennskap til sakenes rettslige og faktiske side, så vel som kommisjonens begrunnelse i sine avgjørelser. Det rapporteres om gode, velfunderte begrunnelser – både ved avslag og ved gjenåpning - som reflekterer grundig og god håndtering på alle plan. Det rapporteres imidlertid også om saker der dokumenter og/eller kommisjonens begrunnelse reflekterer at utredningen - og ikke minst avhør - fremstår som mangelfull. Ved noen tilfeller er det hevdet at verken domfelte, privat etterforsker eller advokat har forstått hvordan kommisjonen har kommet frem til sin avgjørelse – at begrunnelsen er motstridende og/eller at kommisjonen ikke har forstått og vurdert det som er kjernen i det som er påberopt som gjenåpningsgrunn.

Rapporteringen/begrunnelsen for avgjørelsen, ansees å være meget viktig – i særdeleshet der gjenåpning avslås. En forståelig, saklig og godt begrunnet avgjørelse vil uansett virke tillitsvekkende også på domfelte, selv om avgjørelsen går i hans/hennes disfavør.

På bakgrunn av ovennevnte kan det virke som at kvaliteten på sekretariatets utredning/arbeid varierer i for stor grad. En antar at årsaken til dette er at utrederenes kompetanse varierer. Dette reflekterer også at utrederne har betydelig innflytelse på kommisjonens avgjørelser – likeledes at det er liten reell kvalitetssikring av deres arbeid.

Hva gjelder kommisjons bistand fra påtalemyndigheten - dvs. i praksis av politiet – så er det NFES sin oppfatning at dette bør begrenses. Det er gjengs oppfatning at påtalemyndigheten er «part» i saken. Det vil lett kunne påberopes at de av prestisjehensyn, «systemlojalitet, e.l. ikke er tilstrekkelig objektive. Påtalemyndighetens sentrale rolle i gjenopptakelsessaker etter det «gamle» systemet – nemlig at det var de som fikk ansvar for eventuell ytterligere utredning, og noen uheldige erfaringer ved dette - var vel nettopp et sterkt argument for opprettelsen av en egen kommisjon.

Kommisjonen bør ha et utrederteam med inngående taktisk og kriminalteknisk etterforskningskompetanse. Kommisjonen selv har adgang til å bruke straffeprosessuelle virkemidler – herunder rettslige avhør, utleveringspålegg, beslag, m.v., og vil med en slik sammensetning, helt unntaksvis være avhengig av ekstern bistand.

Kommisjonen kan dessuten ved behov benytte ekstern sivil eksperthjelp, herunder kriminaltekniske laboratorier, DNA institutt eller annen kompetanse i inn- og utland, og vil heller ikke på disse områdene være avhengig av politiets/påtalemyndighetens ressurser.

En understreker at det ansees viktig for kommisjonens uavhengighet og tillit at den mest relevante etterforskningskompetanse finnes i egne rekker. Kommisjonen må under ingen omstendighet få preg av å være et «B-lag» som er avhengig av hjelp utenfra når de står overfor utredninger av større dimensjon og/eller kompleksitet. NEFS vil bemerke at for den domfelte, er enhver sak «stor», og ofte helt avgjørende i hans/hennes «være/ikke være» i privat- og/eller yrkesliv. Gjenopptakelseskommisjonen er i praksis den aller siste rettssikkerhetsgaranti, og fordrer følgelig et utrederteam med den aller beste kompetanse.

2.2 Bemanningen og sammensetningen av kommisjonen og sekretariatet

2.2.1 Kommisjonens sammensetning og rekruttering

NFES viser til arbeidsgruppens undersøkelser, og slutter seg i det alt vesentlige til arbeidsgruppens vurderinger. NFES anser det svært viktig at rekrutteringsprosessen skjer gjennom en åpen og offentlig utlysning. Dette både av hensyn til kommisjonens generelle tillit, så vel som av hensyn til at kommisjonen settes sammen av medlemmer med adekvat bakgrunn og kompetanse.

NFES vil også understreke at kommisjonen må tildeles rammevilkår som gjør medlemmene i stand til å bruke tilstrekkelig tid til saksgjennomgang, forberedelser, evt. kvalitetssikring av sekretariatets utredning, slik at avgjørelsene blir fattet på best mulig selvstendig rettslig og faktisk grunnlag.

2.2.2 Sekretariatets sammensetning og rekruttering

Gjennom kontakten med arbeidsgruppen, er NFES blitt oppmerksom på sekretariatets nåværende sammensetning – nemlig med 7 juridiske utredere og to med politifaglig bakgrunn.

En merker seg at det har skjedd en gradvis endring fra en mer likeverdighet mellom profesjonene, til at det har utviklet seg til et «profesjonshierarki» der juristene i stadig større grad dominerer, og også definerer og utfører det politifaglige behovet. En merker seg også at det i henhold til arbeidsgruppens undersøkelser, er det ulike oppfatninger internt i sekretariatet om når og hvor den politifaglige kompetanse eventuelt skal benyttes, m.v. Noen uttrykker også tvil om det i det hele tatt er behov for denne kompetansen all den tid juristene kan gjennomføre det meste av det politifaglige arbeidet. En viser for øvrig til arbeidsgruppen beskrivelse under punkt 3.1.4, side 56 og følgende i deres rapport.

NFES er overrasket – og også noe bekymret over denne utviklingen. Følgende anføres:

- Noe forenklet kan en si at strafferettspleien bygger på to grunnleggende faktorer, nemlig faktum og juss. Beskrivelsen av tilstandene i sekretariatet, etterlater det inntrykk av at det er den «juridiske tenkningen» som dominerer – åpenbart på bekostning av å skaffe klarhet i det reelle hendelsesforløp. Dette er neppe i henhold til intensjonen ved opprettelsen av gjenopptakelseskommisjonen – hvor nettopp behovet for en uavhengig og objektiv utredning av faktum var et av hovedargumentene.
-
- Strpl. 391 nr. 3 omtaler spesifikt at det er *nye omstendigheter eller bevis* – altså faktum - som danner grunnlag for gjenåpning. *Særlige forhold* som er omhandlet i § 392, 2. ledd, kan også svært ofte dreie seg om innhenting og/eller vurdering av faktum. Disse to bestemmelsene er de sentrale i de fleste gjenopptakelsessakene. Det kan følgelig ikke være lovgivers mening at utredning av faktum nedprioriteres.
- Gjenopptakelsesinstituttet – strpl. kap. 27 – kan ikke beskrives som spesielt komplisert juss. De bestemmelser der spørsmålet om gjenåpning er forankret i mer juridiske tolkninger, finnes i strpl. § 391 nr. 1 og § 392, 1 ledd. Der legges imidlertid føringene fra internasjonale domstoler og/eller Høyesterett, og representerer således heller ingen komplisert juss i forhold til gjenopptakelsesspørsmålet. Det er følgelig unødvendig at sekretariatet i hovedsak skal domineres av «den juridiske tenkningen».
- NFES's erfaring er at kompleksiteten i sakene – med unntak av de såkalte «tilregnelighetssakene» og noen få andre sakstyper – først og fremst ligger i identifiseringen av bevis, kontroll av bevis/omstendigheter, søking og innhenting/ sikring av eventuelle nye bevis/omstendigheter og kontroll av disse, m.m. Dette gjøres etter helt ordinære etterforskningsmetoder, og krever først og fremst politikompetanse.
- Det fremgår at noen av juristene i sekretariatet har erfaring fra domstolene og at dommeravhør betraktes som relevant kompetanse i forhold til avhør. Det fremgår også at enkelte av juristene har gjennomført kurs etter KREATIV metoden.

Dette reflekterer at kommisjonen undervurderer betydningen av kompetanse i politifag generelt, og avhør spesielt. Avhør er i seg selv en «ferdighet» som krever både utdanning, lang trening og personlige egenskaper, hvilket først og fremst utvikles blant de som har bakgrunn og erfaring fra politiet. Det virker nokså meningsløst at avhør – slik det beskrives i arbeidsgruppens rapport - utføres av juristene når det finnes personell i sekretariatet med bakgrunn i politiet, og som presumtivt nettopp besitter slik kompetanse. Det skal bemerkes at avhør er den viktigste metoden for innhenting og/eller kontroll av opplysninger/bevis. Dette gjelder også i gjenopptakelsessaker – og kanskje i særdeleshet der, idet disse sakene ofte dreier seg om hendelser som ligger tilbake i tid. Det vil da være behov for inngående trening bl.a. i kognitive teknikker, så vel som evne til å stille spørsmål av kontrollerende art slik at prøving av forklaringens riktighet reelt kan utføres.

En merker seg videre at det i arbeidsgruppens undersøkelser fremkommer at det kun hører til de sjeldne anledninger at de avhørene som kommisjonen foretar, er av mer utfordrende art. For NFES fremstår det som noe uvanlig at avhør på generelt grunnlag blir kategorisert som mer eller mindre utfordrende. Formålet med avhør er innhenting av informasjon, og er i utgangspunktet alltid utfordrende siden det dreier seg om å fremskaffe fakta som skal være egnet til å opplyse og/eller kontrollere omstendigheter/bevis.

Utfordringene ligger i to grunnleggende parametere, nemlig 1) - selve saken og/eller de omstendigheter avhøret dreier seg om, og 2) – individet som skal avhøres. Herunder er det mange individuelle forhold som vil variere fra sak til sak. Det er følgelig vanskelig å si noe generelt om kompleksiteten i et avhør på forhånd, f.eks. basert på sakens dokumenter. I de fleste tilfeller vil det ikke være forutsigbart, og blir først materialisert når en faktisk sitter med den som skal avhøres og intervjuet er i gang. Kompleksiteten blir følgelig en prosess som avhører må forholde seg til fortløpende – og først og fremst under selve avhøret.

NFES' erfaring er at avhør i gjenopptakelsessaker er meget utfordrende, bl.a. fordi de som avhøres kan ha en egen interesse i saken og utfallet. Likeledes at det ofte har gått langt tid siden det straffbare forhold skjedde, slik at erindringsforskyvning og/eller ytre påvirkninger, e.l. kan virke inn.

NFES' anser også at avhør – spesielt i relasjon til strpl. § 391 nr. 3 og § 392, 2. ledd – står sentralt og er viktige bidrag til en helhetlig vurdering av eventuell ytterligere etterforskningskritt og/eller selve spørsmålet om gjenåpning.

Sekretariatets beskrivelse av oppfatningen avhørenes kompleksitet, og at disse i betydelig grad foretas at personell uten politifaglig bakgrunn, reflekterer etter NFES' oppfatning en manglende forståelse av avhørets utfordringer og/eller at sekretariatet tar for lett på denne muligheten til informasjonsinnhenting.

- Arbeidsgruppens intervju av sekretariatets ansatte, har avdekket forskjellige oppfatninger av betydningen med politifaglig kompetanse, m.v. Ut fra de oppgaver som tilligger kommisjonen, er dette i seg selv betenkelig. Sammenholdt med den ulike rolleforståelse ved de såkalte «domfeltsamtalene» (jfr. ovenfor under punkt 2.1.1), så vel som at sekretaret domineres av «den juridiske tenkningen», kan dette tyde på en organisasjon som ikke har en helhetlig struktur og styring, og at prioriteringer og strategier i arbeidet i for stor grad overlates til den eller de som dominerer det faglige miljøet.

NFES vil sterkt anbefale at det kompenseres for «slagsiden» i fagmiljøet i sekretariatet, og at også den politifaglige kompetansen kommer til sin rett ved utredningen. Med dagens stillingshjemler, vil dette i praksis innebære at antall jurister reduseres, og at det tilsettes flere med politifaglig bakgrunn.

NFES vil igjen understreke behovet for et utrederteam der den politifaglige kompetansen er sammensatt av personell med bred taktisk og kriminalteknisk erfaring, herunder etterforskningsledelse, operative analyser, m.m.. Dette bør vektlegges allerede i rekrutteringsprosessen.

3.1.5 Er kommisjonsmedlemmene prisgitt utredernes vurderinger i for stor grad?

Utredningen av de faktiske og rettslige spørsmål som begjæringen reiser, foretas av et sekretariat, og som i tillegg til selve utredningen skriver en innstilling som kommisjonsmedlemmene kan basere sin behandling på. Likeså vil den som utreder en sak selv velge hvilket materiale som defineres som relevant for den videre behandling. I begge deler ligger en kilde til innflytelse på den endelige avgjørelsen som treffes av kommisjonen.

Det reiser spørsmål om arbeidsformen medfører en mulighet for at kommisjonen i for stor grad blir avhengig av utrederne, og med den fare at den reelle beslutning ikke tas av kommisjonen selv, men av sekretariatet.

Utrederne har en svært selvstendig stilling, og de juridiske saksbehandlerne, som ofte behandler sakene alene, foretar utredningsskritt som en politijurist ikke ville ha utført. Utrederen beslutter selv om ytterligere utredningsskritt skal iverksettes uten noen vurdering av de øvrige i sekretariatet. Disse forhold finner NFES betenkelig. Særlig med henblikk på at man som etterforsker er vant til at i slike prosesser diskuteres det inngående internt hvilke videre skritt som er relevante og nødvendig. Likeså det faktum at utreder på den måten bestemmer om etterforskingsskritt skal iverksettes eller ikke, noe som kan indirekte gi stor innflytelse på resultatet.

Oslo, 1. februar 2013

John Chr. Grøttum
Leder NFES

Norsk Forening for Etterforskning og Sikkerhet (NFES): www.nfes.no

Besøksadresse:
Lørenveien 68

Postadresse:
c/o Aktor AS

Telefon: +47 23 06 72 60
Telefax: +47 23 06 72 69

0580 Oslo

Postboks 6418, Etterstad
0606 OSLO

E-post: grottum@aktor.no
